

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА УСТОЙЧИВ ТУРИЗЪМ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА СМОЛЯН

Емил Кичуков, Николай Ташев
Лесотехнически университет, България

Резюме

В статията се разглеждат възможностите за практикуване на различни, алтернативни форми на туризъм на територията на община Смолян. Изследвани са икономическите, социалните и екологичните ресурси и възможности за развитие на устойчиво туристическо предлагане в района. На базата на SWOT анализ е направена оценка за устойчивостта на алтернативния туризъм в общината и са очертани някои възможности за повишаване конкурентоспособността на туристическия продукт и перспективите за алтернативното туристическо предлагане.

Ключови думи: устойчив туризъм, алтернативен туризъм, конкурентоспособност.

Keywords: sustainable tourism, alternative tourism, competitiveness.

JEL: Q26, Q56, Q57, Z32.

Увод

Туризмът, като пътуване свързано със свободното време, е познат още от 8 век п.н.е. [21]. През времето тези пътувания стават все достъпни, придобиват различни форми, формират се туристически дестинации и туризмът се диверсифицира в различни направления. След Втората световна война в туризма падат много ограничения: пространствени, времеви, социални и културни [22]. Концепцията за мащабен и стандартизиран туризъм, а също и неговото предложение стартира в Европа [23]. В началото на XXI век се появява понятието „алтернативен туризъм“, като едно от множеството определения за него е „съвкупност от устойчиви туристически форми и практики, които са насочени едновременно към задоволяване на индивидуалните интереси и потребности на туриста и към съхраняване на местната природа и култура“ [24]. В наши дни най-актуалната концепция е устойчивият туризъм и се явява като частно приложение на концепцията за устойчиво развитие като цяло. То предполага интеграцията на социалните, икономическите и екологични аспекти във взимането на решения и практическото приложение. Разработена през 1987 г., концепцията за устойчиво развитие е заела мястото на централна идея на Конференцията на ООН на тема околна среда и развитие [25] и е била призната за ефективен модел за развитие от по-голямата част от държавите, представителите, на които са подписали ред международни документи, непосредствено свързани с реализацията на практика на концепцията за устойчиво развитие [26].

Целта на научното изследване е да бъдат анализирани и оценени възможностите за развитие на алтернативни форми на туризъм в община Смолян, отговарящи на критериите за

устойчивост. За постигането на тази цел са поставени следните задачи:

- да се направи обща характеристика на община Смолян;
- да се проучат основните туристически ресурси на територията на общината;
- да се анализират и оценят възможностите за практикуване и развитие на алтернативни форми на туризъм в община Смолян, отговарящи на критериите за устойчивост;
- да се предложат организационни форми за развитие на устойчив туризъм в горските територии.

Обектът на изследване е община Смолян и в частност природните и историческите дадености в горските територии.

Предмет на изследването са възможностите за организиране на различни форми на алтернативно туристическо предлагане, при спазване на принципите и съблюдаване на критериите за устойчиво развитие и хармонично, балансирано развитие на екологичната, икономическата и социалната среда в общината.

Методически изследването е извършено чрез посещение на място, обхождане на наличните природни и културно-исторически дадености, структурирани интервюта с представители на заинтересованите страни, системен анализ на данни и оценки за устойчивост на предлаганите алтернативи за туризъм в общината.

В България, през последните години, туризмът твърдо допринася за над 10% от БВП на държавата и осигурява около 10% от работните места. Безспорно България е изключително богата и притежава висока концентрация на разнообразни туристически ресурси спрямо сравнително неголяма географска площ. Въпреки, че основната част от предлаганите туристи-

чески продукти и услуги в страната все още са свързани с масовия туризъм и големите зимни и летни курорти, расте интересът към алтернативните форми. Това се отнася не само до българските туристи, но също така към чуждестранните.

1. Потенциал на туристическите ресурси в община Смолян

Община Смолян се намира в региона на Централни Родопи. Релефът в района е крайно разнообразен като преобладава планинският, но на места се среща средно- и високопланински. Разликата в надморските височини също е значителна, като в долината на река Арда тя е 450 м, а на върха на „Голям Перелик“ достига 2191 м. На разглежданата територия се срещат от дълбоки речни долини, ждрела и обширни тектонски котловини, през полегати до стръмни била и отвесни, непроходими високопланински скални късове. Районът е богат на водни ресурси като се наблюдава цяла мрежа от дерета, ручей и рекички, които се събират в три големи реки – Арда, Въча и Чепеларска река.

Климатът на територията на общината е предимно планински, като в югоизточните части преминава в преходно средиземноморски. Зимите са меки с обилни снеговалежи, а летата прохладни. Есента обикновено е по-дълга и по-топла от пролетта [3].

Като цяло през последните години се наблюдава подобрене както в пътната, така и в административната инфраструктура. В края на 2018 г. с постановление на Министерски съвет са отпуснати почти 10 милиона лева за подобряване на инфраструктурата в общините в района, като значителна част е определена за община Смолян, която е и областен център [13].

Природни ресурси

Природните дадености на Смолянска община са изключително разнообразни и включват гори, долини, пещери, скални феномени, езера и други. На територията на общината се намират два резервата:

- „Сосковчето“ – обхваща територия от 173 ха и е създаден с цел да се опазят естествената вековна смърчова гора, като единични дървета достигат възраст 250–300 години. Характеризира се със забележителен природен пейзаж, скални образувания, водопади и местообитания на редки растения най-известно от които е родопският крем. В резервата е изградена екопътека „Каньонът на водопадите“;
- „Казаните“ (с. Мугла) - обхваща 161 хектара. Създаден е с цел да се съхранят причудливи форми на природата и смесени

гори от ела, черен бор, бук, смърч на възраст 80 – 100 години и характерните за тях флора и фауна.

Поддържаните резервати също са два: „Момчиловски дол“ (с. Момчиловци) – създаден е с цел запазване на естествена вековна черборова гора за комплексно проучване на горската растителност и съобщества; и „Амзово“ (до гр. Смолян) – представлява блато и е създаден с цел опазване на находището на редкия и защитен вид блатен плаун (*Lycopodiella inundata*).

Туристите в общината могат да посетят и няколко *защитени местности*:

- „Дълбок дол“ (с. Стойките) може да бъде видяна вековна елово-смърчово-букова гора;
- „Калето“ (с. Могилица) може да се наблюдава забележителен ландшафт и древна крепост ползвана от траки и славяни;
- „Куцинско блато“ (с. Проглед) е естествено находище на родопски крем;
- „Ливадите“ (с. Сивино) е голямо естествено находище на родопски крем (*Lilium rhodopaeum Delip.*);
- „Момина вода – Ахматица“ (с. Момчиловци) притежава характерен ландшафт и естествени смърчови гори;
- „Падала“ (с. Могилица) представлява гора, местност с характерен пейзаж и обект на разработен туризъм;
- „Рожен – Клабуч“ (с. Соколовци) може да се наблюдава характерен ландшафт, планински поляни и едноименният връх, обект на масов туризъм;
- „Чернока“ (с. Солища) опазва вековна гора от черен бор и скални образувания;
- „Врача“ (с. Широка лъка) се характеризира със забележителен ландшафт;
- „Крепостта Градището“ (с. Широка лъка) със защитени забележителен ландшафт и останки от крепост от времето на деспот Слав;
- „Лятна гора“ (с. Широка лъка) опазва вековна смърчово-елова гора;
- „Турлата“ (с. Широка лъка) се характеризира със забележителен ландшафт;

Природните забележителности в общината са: „Бориковската пещера“, „Градище“, „Червената скала“, „Невястата“, „Орлова скала“, „Соколиците“, „Орфееви скали“, „Чинара“, „Балиевата вода“, „Смолянски водопад“, „Казанджи дере“, „Киселчовски водопад“, „Дупчов камък“, „Кърджалийски камък“, „Пещера Ухловица“, „Голубовица (Гарга дере)“, „Смолянските езера“, „Улцата“, „Връх Голям Перелик“, „Момата“, „Сарийска чука – Главата“.

Според регистъра на екопътеките в община Смолян, на територията са изградени 31 екопъ-

теки с обща дължина над 250 км [12]. През територията на общината също така минава голяма част от 200-километровия екомаршрут „Хвойна–Елидже“.

В тази община се намират и едни от най-популярните екопътеки за тази част от Родопите – а именно „Каньонът на водопадите“, „Трите Смолянски езера“, „Невястата“ и др. [10].

Екопътека „Каньонът на водопадите“ е най-популярната в района. Местността, през която преминава маршрутът е разнообразна и със запазена природа, а самата пътека се вие покрай река Еленска. Име на пътеката дават десетките водопади по пътя. Един от тези водопади – Орфей – е сред най-високите в Родопите с височина 68 метра [15].

Екопътеката „Трите Смолянски езера“ обикаля най-горните три езера над Смолян от общо седем. Началото на пътеката е близо до първото от включените в маршрута езера – Тревистото. Наблизо също така се намира параклиса „Свети дух“. Другите езера по маршрута са Бистрото и Мътното, като последното е най-високо, на 1500 метра н.в. [9].

В дъното на паркинга на големия завой от пътя Пампорово–Смолян тръгва екопътека „Невястата“. Тя води до три панорамни площадки, алпийски тролей, „виа ферата“ и детска площадка. Разстоянието до атракциите е малко, а терена на повечето места е лесен за преминаване, което го прави подходящ за семейни разходки с деца [7].

Културно-исторически ресурси

Община Смолян е богата също така на история, традиции, занаяти и обичаи. В общината могат да бъдат посетени и тематични музеи, посветени на историята и традициите на родопския край, останки на крепости от средновековието, старинни сгради и архитектурни комплекси, старинни и съвременни църкви, галерии, театър, планетариум и много други туристически обекти. В общината се провеждат множество социални мероприятия като събори, панаири, фестивали, тематични празници и конкурси свързани със занаятите и бита в този край. Родопската автентична кухня, която може да бъде оценена в характерна за Родопите, атрактивна обстановка също привлича множество туристи и оставя у тях положителни спомени и желание отново да посетят този край.

Някои от най-популярните *културно-исторически обекти* в общината са:

- Регионален исторически музей „Стою Шишков“ – най-големият музей в Родопите, отразяващ историята, бита и родопските традиции през вековете.

- Регионална библиотека и художествена галерия „Николай Вранчев“ – библиотека-та, а малко по-късно и галерията са създадени малко след средата на миналия век и с времето са се разширявали.
- Планетариумът – най-големият в България и най-посещаваната атракция в Смолян. Звездната зала на планетариума предлага множество програми, лекции, обзорни и тематични сеанси за гостите от всички възрасти. Планетариумът предлага сеанси за чуждестранните ни гости на руски, френски, немски, английски, гръцки и турски език.
- Мемориална къща музей „Ласло Наги“ – открита е през 1981 г. в кв. Райково на Смолян. Посветена е на живота и творчеството на поета, преводача, художника Ласло Наги (1925–1978), чиято заслуга е да направи достъпно за унгарския читател най-хубавото от българската поезия.
- Родопски драматичен театър „Николай Хайтов“ – освен значителната архитектурна стойност (сред 20-те най-добри сгради на столетието), театърът е свидетел на изпълненията на множество звезди на българската драматургия.
- Национална астрономическа обсерватория на връх Рожан – най-голямата обсерватория не само на Балканите, но и в този район на Югоизточна Европа.
- Крепост „Калето“ край село Кошница – през по-ранни епохи върхът, на който се е намирала крепостта, се е ползвал като светилище. В по-късните епохи, заедно със Смолянската крепост, е била военен пост, контролиращ комуникациите по Централния трансродопски път, преминаващ през територията на днешната община Смолян.
- Крепост „Калето“ в местността Турлука – една от крепостите издигнати на Балканския полуостров по византийско време за защита от варварски нападения от север.
- Момчилова крепост – построена като част от веригата крепости през византийско време и скоро след това опожарена, крепостта отново е издигната през средновековието и съществува до османското нашествие през втората половина на XIV в.
- Алибеевият конак – най-старият изцяло запазен конак в Централни Родопи. Представява архитектурен интерес като недвижима културна ценност с национално значение. В наши дни служи като Център за обучение с места за настаняване при максимално съхранение на автентичния му вид.

- Агушевият конак – впечатляващ комплекс от сгради строен в продължение на 20 години от трима майстори за богат турски феодал и тримата му сина. Агушевите конаци са обявени за художествен паметник на културата с национално значение.
- Архитектурен комплекс „Чешитска махала” – смята се за най-старата част от кв. Райково на Смолян. Носи името на фамилия Чешитеви, известни строители в Долно Райково след 1835 г.
- Църквата „Света Неделя” – строена през 1836 г. в наши дни е част от църковно-училищен ансамбъл, изграждан в продължение на десетилетия и носещ духа на XIX в.
- Архитектурен възрожденски комплекс – комплексът се намира в кв. Устово на Смолян и включва забележителни с архитектурата си възрожденски къщи, струпани около двете църкви „Успение Богородично” и „Св. Никола”.
- Катедрален храм „Свети Висарион Смоленски” – един от най-големите и значими храмове в България, нареждащ се до храм-паметника „Св. Александър Невски” в София. Осветен е на 2 юли 2006 г. и носи името на последния епископ на Смолянската епархия, мъчен и убит заради отказ да приеме исляма.
- Паметникът на връх Средногорец – в памет на загиналите в епичните боеве на 21 пехотен Средногорски полк е издигната костница-мавзолей [5].

Нематериални ресурси, събития и обичаи

В Родопите, особено на територията, на която се намира община Смолян, са се случили множество исторически събития, във връзка с което през тези територии са преминали различни народи, носещи своите разнообразни култури, религии и обичаи. Това е довело до уникалността на местните традиции и бит, разнообразието по вид и проявление на обичаите, занаятите, поминъка, кухнята и родопската атмосфера като цяло. Всичко това достъпно и нагледно се демонстрира всяка година по време на различните събития и организирани празнувания в различни местоположения и под различни форми в община Смолян. Основната част от събитията се провеждат на открито и са свързани със земята, поминъка, а също и с най-почитаните християнски празници. Обикновено меропрятията се организират на открито в селата или сред природата около тях. Често в програмата на празниците има определени обекти за посещение и поклонение и тържества-

та се провеждат в няколко различни близко намиращи се места.

Някои от най-популярните събития, провеждани на територията на община Смолян са:

- Национален фолклорен събор-надпяване Рожан – на роженските поляните се събират хора от всички краища на страната, за да представят народната музика, обичаи, обредност, словесен фолклор, танци, облекла и носии. Съборът, проведен през 2019 г. събра около 3500 фолклорни изпълнители и 80 самобитни майстори на занаяти и привлече около 250000 гости за трите дни в които се проведе [16].
- Кукерски фестивал „Песпонеделник” в с. Широка лъка – традицията мъже, преоблечени в устрашаващи кожени костюми и маски украсени с вълна, под звъна на хлопки и чанове да обикалят града, съществува от незапомнени времена. Фестивалът е член на Федерацията на европейските карнавални градове.
- Илинден и гайдарско надсвирване – или денят на Свети Илия се тачи от църквата и народа като ден на главния светец градушкар. На територията на община Смолян празникът се отбелязва със събори в няколко села (Левочево, Дунево), като най-популярно е отбелязването край с. Гела, което продължава два дни (първите събота и неделя на август) [18].
- Среде лето в с. Мугла – съборът-надпяване се провежда по същото време, като гайдарското надсвирване в с. Гела – първите почивни дни от август. Двете села се намират на около 19 км едно от друго, което представя отлична възможност за туристи с личен транспорт да посетят и двете събития с избор за нощувка.
- Кушията в с. Момчиловци – на Тодоровден, с тържествена литургия в църквата „Св. Св. Константин и Елена” започва празникът в с. Момчиловци. Следва гощавка с пита и мед на площада, където участниците биват закичени с мартеници. Освен надпреварата с коне има и конкурс за народна носия. Празникът завършва с музикална програма в центъра на селото.
- Обичаят „Родопска сватба” в с. Момчиловци – този обичай датира от преди повече от век и е възстановен по идея на местни самодейци и фолклористи. Той включва традиционните действия, извършвани от двете семейства щом двама млади решавали „да се вземат” с благословията на семействата им.
- Фестивал на киселото мляко в с. Момчиловци – провежда се през месец септемв-

ри и има за цел да популяризира производството на киселото мляко и други млечни продукти от местни производители, а също и да представи богатството на песенния и танцов фолклор, самобитността на родопските обичаи и автентични занаяти.

- Празник на Смилянския фасул в с. Смилян – се провежда от 2003 г. насам в последната събота на октомври. Самодейният състав към читалището в селото изнася програма от скечове, свързани с традиционния за селото поминък. Конкурсите на празника също са свързани с фасула и дават възможност да се изявят най-добрите производители, художници и готвачи. В заведенията в селото, наред с други традиционни ястия, гостите имат възможност да опитат различни гозби от боб.
- Фестивал на дивите цветя в Родопите – от 2013 г. седем села от община Смолян се обединяват, за да честват силата и красотата на билките и дивите цветя. Фестивалът се провежда в продължение на 10 дни от 20 до 30 юни, като кулминацията му представлява Еньовденски ритуал по изгрев на 24 юни.
- Празниците на Смолян – се провеждат от 18 до 21 октомври и се организират по повод Освобождението на Родопите от османско владичество. Честванията включват културна програма, съдържаща концерти на местни и гостуващи състави, театрални постановки, изложби, представления на книги, срещи с видни културни дейци, народни веселия и други културни и социални мероприятия. Кулминацията на празниците се състои от две части, като едната представлява полагане на венци в чест на загиналите на връх Средногорец, а другата се провежда в центъра на града с тържествена поверка-заря.

Туристически дестинации с национално значение

На територията на община Смолян, в близост до самия град, се намира курортният комплекс Пампорово, добре известен не само на българските, но и на чуждестранните туристи основно като ски-курорт за масов туризъм. Утвърден е като ски-дестинация от над 85 години и основните му предимства са липсата на опасност от лавини и ураганни ветрове поради ландшафта и климатичните особености на местността. Друго предимство на района, което не зависи от времето на годината е повишената отрицателна йонизация на въздуха, което го

прави подходящ за хора със заболявания на респираторната и нервната системи и метаболизма. Последното е една от причините курорта да бъде привлекателен за туристите целогодишно [14]. Добър пример за повишаване атрактивността на курорта и привличане на туристи целогодишно е „Велопарк Пампорово“. Той разполага с 15 трасета с обща дължина 35 км. Паркът предлага гардероб с екипировка, колела под наем и опитни инструктори. Периодически се организират състезания, които събират от цяла България не само участници, но също така любители и публика [8].

От гореописаното ясно се откроява богатството и разнообразието на туристически ресурси от различно естество, налични на територията на община Смолян. Това разнообразие е както необходимост, така и отлична предпоставка за практикуването на множество форми на алтернативен туризъм в различни комбинации.

2. Икономически и социален анализ на община Смолян

Анализът на икономическите и социални характеристики на община Смолян показва, че сред общо 2085 стопански субекта в общината, на второ място след тези в сферата на търговията (806), са субектите, заети в сферата на хотелиерството и ресторантьорството с общ брой 276 и на четвърто, след преработващата промишленост (225) са заетите в сферата на транспорта и съобщенията (218).

В сравнение с аграрния, промишления и други сектори от икономиката на общината, водеща роля за икономическото развитие на района има сферата на търговията и услугите. С особена сила в този сектор влиза и водещият през последните години отрасъл – туризъм. Дейностите в тази област се осъществяват от обществени обекти, учреждения и заведения както с държавен, така и с частен характер [4].

Според относителния дял на приходите, туризъмът се държи твърдо на трето място с 10% след търговията (63%) и транспорта и съобщенията (17%), като се разглеждат приходите от туристическите обекти (настаняване, обществено хранене и др.) [19].

А. Общо икономическо развитие

Доходи и стандарт на живот

За последните двадесет години БВП в област Смолян нараства с по-бавен темп от средния за страната. Доходите на домакинствата остават по-високи от средните за страната, а бедността в областта се запазва по-ниска от средната за страната през 2019 г. Делът на населението, живеещо с материални лишения, е

изключително нисък – областта се нарежда на второ място след столицата [19].

Пазар на труда

Икономическата активност в област Смолян се задържа на сравнително високо ниво и се наблюдава намаление както на заетостта, така и на безработицата. Коефициентът на заетост остава сравнително нисък, а на безработицата спада. Образователният статус на работната сила в областта отчита леко подобрение, а тези с основно и по-ниско образование лек спад. Огромното предизвикателство за перспективите на местния пазар на труда остава застаряването на населението [19].

Инвестиции и икономика

Инвестиционната активност в областта остава ниска през 2020 г. Отчетлив ръст през 2018 г. се наблюдава при преките чуждестранни инвестиции, но те остават четири пъти по-ниски от средните за страната. Усвояването на европейски средства в област Смолян е идентично на средното за страната [19].

Инфраструктура

Смолян е гранична област с планински ландшафт и това обуславя сравнително слабо развитие на пътната инфраструктура. Придвижването е затруднено от липсата на железопътни линии, автомагистрала и първокласни пътища. На даден момент основните пътища между населените пунктове са обновени или в процес на изграждане, ремонт и довършителни работи. Периферийната транспортна инфраструктура се развива по-бавно. Качеството на пътната настилка е сравнително високо и се подобрява през 2019 г. [19].

Туристическа инфраструктура

Предприемайки туристически пътувания с различна цел, гостите на всяка една туристическа дестинация се интересуват не само от ресурсите ѝ, но също и от нивото на развитие и разнообразие на инфраструктурата на нейната територия. Това включва както достъпността, така и способността да покрие основните им нужди от почивка, храна, сън, забавления и др. Различните туристи имат различни нужди и това предопределя необходимостта една добре развита туристическа дестинация да може да покрие широк спектър от продукти и услуги в различни качествени и ценови категории [1].

Туристическата инфраструктура на територията на община Смолян е в процес на развитие и доизграждане. Пътищата, местата за настаняване и хранене, туристически информационни центрове, екопътеки, обществени места за

отдых и развлечения, допълнителни атракции и др. се развиват успоредно на вложените в района инвестиции от различен характер – държавен бюджет, европейски инвестиции свързани с оперативни програми за околна среда, частни инвестиции и дарения и др.

Местни данъци

Смолян е сред областите с най-ниски местни данъци. През 2020 г. усредненото ниво на данъка за търговия на дребно в общините в област Смолян намалява [19].

Администрация

Самооценката на местните администрации за развитие на електронното правителство се повишава през последните три години, но и през 2020 г. остава значително по-ниска от средните нива. Същевременно ръстът на самооценките за предоставянето на административни услуги на „едно гише“ през последните три години е достатъчен за изпреварване на средната оценка за страната [19].

В табл. 1 са показани отделните сектори на развитие в областта на икономиката с оценки 1 (слабо), 2 (незадоволително), 3 (средно), 4 (добро) и 5 (много добро).

Табл. 1. Оценка на икономическото развитие в област Смолян към 2020 г.

Сектор от икономическото развитие	Оценка
Доходи и стандарт на живот	4
Пазар на труда	3
Инвестиции и икономика	2
Инфраструктура	2
Местни данъци	5
Администрация	2
Общо икономическо развитие	4

Източник: [19].

Б. Общо социално развитие

Демография

През 2019 г се наблюдава продължение на тенденцията раждаемостта да пада а хората в работоспособна възраст да се изселват. В резултат на тази тенденция към момента населението в Смолянска община е едно от най-застаряващите в страната. Коефициентите на естествен и механичен прираст намалява. Коефициентите на възрастова зависимост се влошават бързо и са значително по-неблагоприятни от средните за страната. Делът на градското население в областта е сравнително нисък, но гъстотата на населението остава относително висока [19].

Образование

Показателите за образование в областта са едни от най-добрите на национално ниво. Нетният коефициент на записване на учениците в V–VIII клас е един от най-високите в страната. Съотношението между броя на преподавателите и учениците в основното и средното образование е най-високото в страната и продължава да се повишава през 2019 г. Делът на напусналите основното и средното образование – вторият най-нисък (след този в столицата). Представянето на учениците от областта също е по-добро от средното в страната през 2020 г. В Смолян функционират два филиала на висши учебни заведения – на Варненския свободен университет и на Пловдивския университет „Павел Хилендарски“ [19].

Здравеопазване

Област Смолян се представя добре в сферата на здравеопазването. Делът на здравноосигурените е сред най-високите в страната. Детската смъртност е близо четири пъти по-ниска от средната за страната, като по този показател областта е на второ място. Достъпът до общопрактикуващи лекари е сравнително висок, но все още броят на специалистите е значително по-нисък от средния за страната [19].

Ред и сигурност

Смолян е най-добре представящата се област в сферата на реда и сигурността през 2019 г. Натовареността на местните наказателни съдии е сред най-ниските в България, което се отразява и на бързината на правораздаване. Смолян е и сред областите с най-нисък брой на престъпленията, докато разкриваемостта им е най-високата в страната [19].

Околна среда

Смолян е сред областите с най-ниски емисии въглероден диоксид в атмосферата – през 2018 г. Община Смолян все още изостава по отношение на свързването на канализационните мрежи с пречиствателни станции за отпадъчни води. Образованите битови отпадъци в областта са сравнително малко, а делът на предадените за третиране и рециклиране отпадъци е изключително непостоянен през последните години [19].

Култура

Културният живот се характеризира с ниска интензивност, като една от причините е ограниченият брой културни институции, извършващи дейност в областта. През 2019 г. броят на посещенията на кинопрожекции в областта нараства, но остава сравнително нисък. Значително по-ниски от средните остават и посещенията на

местните театри и музеи. Изключително слаб е интересът към библиотеките [19].

В табл. 2 са показани отделните сектори на социално развитие в областта с оценки 1 (слабо), 2 (незадоволително), 3 (средно), 4 (добро) и 5 (много добро).

Табл. 2. Оценка на социалното развитие в област Смолян към 2020 г.

Сектор от икономическото развитие	Оценка
Демография	2
Образование	5
Здравеопазване	4
Ред и сигурност	5
Околна среда	3
Култура	1
Общо социално развитие	4

Източник: [19].

3. Анализ на възможностите за практикуване и развитие на устойчив туризъм в община Смолян

С нарастващото търсене на разнообразни, различни от познатите и дори уникални туристически продукти нараства и необходимостта от все по-сложни комбинации от ресурси, услуги, логистика и асортимент за създаването им, както и атрактивни, иновативни начини за предлагането и представянето им. Района на община Смолян и околностите му разполагат с голям асортимент от туристически ресурси от различно естество. Освен богатото разнообразие от обекти на живата и неживата природа, района разполага с множество културно-исторически паметници, автентични архитектура и бит, специфична за Родопите кухня и други предпоставки за практикуване на множество видове алтернативен туризъм

А. Видове алтернативен туризъм, подходящи за практикуване на територията на община Смолян

Видовете туризъм, разглеждани от алтернативна гледна точка са множество и в повечето случаи се наблюдава комбинация от различни форми при посещението на едни и същи обекти. Различните туристи, според интересите и целите на тяхното пътуване и посещение на един или серия от обекти могат да практикуват от няколко до над 10 форми на алтернативен туризъм едновременно. Това дава на един потенциален предприемач, както и на съществуващите туроператорски и други, свързани с туризма фирми, голяма свобода за създаване на разнообразни туристически пакети.

Културен туризъм

В община Смолян се намират 16 популярни културно-исторически обекта, представляващи материалното културно-историческо наследство на района. Нематериалното културно наследство е представено от 10 популярни събития, като по-голямата част от тях се провеждат ежегодно, но има и периодично организирани (напр. Фолклорен събор на Рожен).

Екологичен туризъм

Екологичният туризъм (екотуризм) е широко понятие и в литературата няма единно определение. В най-общ смисъл това е туризъм, който се практикува с отговорност към опазване на околната среда предимно в незасегнати природни територии с цел изучаване и рекреация. Принципите, заложи в понятието „екотуризм“ са най-близки до тези, заложи в концепцията за устойчиво развитие, а съответно и в тази за устойчив туризъм. Разнообразието от природни ресурси, като от живата, така и от неживата природа на територията на общината, сравнително незасегнати от антропогенна дейност, са една от предпоставките за развитието на устойчив туризъм в района. На територията са разположени два резервата, както и два поддържани резервата. Защитените местности с различна тематична насоченост са 12, а природните забележителности 21. Създадени са 31 екопътеки с обща дължина над 250 км, даващи възможност на туристи с различни интереси и степен на подготовка, както и физическа възможност, да посетят природни обекти, да се възползват от различни атракции и да прекарат свободното си време по избран от тях начин.

Планински/Ски

Планинският туризъм най-често се свързва със ски-туризма, масова, сезонна форма, която е позната от десетилетия. Нейната сезонност предопределя както икономическата, така и социалната ценност за района. Планинският туризъм обаче също така е възможен за практикуване в други, алтернативни форми. На територията на община Смолян, както и в близко прилежащите територии на други територии до нея, има множество подходящи обекти за практикуване на скално катерене, посещение на пещери, както благоустроени, така и неизследвани до край, върхове за покоряване и др. Също така, на територията на общината са изградени стени за скално катерене, „via ferrata“, планински тропици и други съоръжения, които тясно свързват планинския, приключенски, екстремен и спортен туризъм.

Рекреационен(балнео, СПА и уелнес)

Рекреационният туризъм е свързан с възстановяването както на физическо, така и психическо здраве на туриста. Най-често е свързан с балнео, СПА и уелнес туризма, които представляват от себе си комбинация от водни процедури с минерална вода, масажи, ароматна терапия и смяна на температурни режими на фона на водните процедури. По своята същност обаче рекреационният туризъм може да бъде оздравителен в много други форми. Въздухът в гр. Смолян и околностите му е оздравителен по своя химичен състав за хора с белодробни заболявания, което е предпоставка за рекреация като „фон“ на много проблеми. Отделно, от гледна точка на психическото здраве, на територията на общината се наблюдава цялостна атмосфера, противоположна на градския стрес и забързаното „офисно“ ежедневие, както и много други напрегнати професии в големите градове. Смолянска община, според съществуващите ресурси, може да предложи различни варианти за рекреация на туристи с различни нужди.

Спортен/приключенски

Спортният и приключенски туризъм е интересна за изследване материя, тъй като обхваща различни видове туризъм, определяйки ги като такива. Ски туризма лесно може да бъде определен като спортен, а преминаването на екстремната „Дяволска екопътека“ може да бъде разглеждано както в едната категория, така и в другата. В категорията спортен туризъм могат да се поставят множество форми, част от които са ски, колхозене, скално катерене, спортно ориентиране и различните му разновидности. В района на община Смолян възможностите за спортен туризъм са ограничени с вариантите за ски-, вело-, конен- и пешеходен туризъм във вида му на състезания по ориентиране. На територията на общината се намира и „Велопарк Пампорово“, туристическа дестинация с национално значение събираща туристи и спортисти не само от страната, но и от чужбина. Към спортен туризъм могат да бъдат отнесени и състезателни преходи по национални и международни пешеходни маршрути, преминаващи частично през горските площи на общината. Приключенският туризъм също няма единно определение. Според АТТА (Adventure Travel Trade Association) приключенският туризъм е вид пътуване, което включва най-малко два от следните три елемента: физическа активност, природна среда и културен обмен [17]. Обикновено приключенският туризъм е свързан с определена степен на риск(реален или възприеман) и изисква определени специални умения и подго-

товка за физическо натоварване. Богатото разнообразие на природа, релеф и водни ресурси в горските територии на общината създават отлична предпоставка за организация и практикуване на приключенски турове. С изключение на „Дяволската екопътека“, в близост до Смолян на няколко места, основно по екопътеките, се предлагат услуги като „Via ferrata“ и алпийски тропи. Освен еднократни мероприятия и дребни услуги, близки до приключенски туризъм, в района на общината няма разработени продукти на тази тема.

Селски

Селският туризъм е обвързан с настаняването в автентична селска къща, в която е запазена автентичността на атмосферата и бита. Туристите участват в ежедневието на домакините, като могат да се запознаят с традиционни рецепти и да участват в приготвянето им, да се включат в грижите за градината и животните, да опитат домашно приготвени напитки и ястия приготвени от продукти, отгледани непосредствено до къщата. Понякога гостите имат възможност да участват в различни мероприятия, свързани с традиционни занаяти и обичаи като грънчарство, тъкане, народни танци и песни и др. В зависимост от домакинството и предлаганите допълнителни услуги гостите могат да наемат кон или колело, да се разходят с обучен човек за билки и гъби в гората. По този начин селският туризъм може да включва в себе си голям брой алтернативни форми като културен, аграрен, кулинарен, винен, ботанически, познавателен, екологичен, конен, велотуризм и други. Град Смолян и селата в общината, както и околностите им, предлагат отлични възможности за развитие на селски туризъм. В много от селата в Смолянска община работят малки семейни хотели в които се предлагат пакети и отделни услуги в тази сфера.

Конгресен

Конгресният туризъм е свързан с пътуване и пребиваване в дадена дестинация с цел конгресно мероприятие, което е събирателен образ за всякакъв вид събирания на хора, обединени по политически, социален, научен или професионален принцип. Този вид туризъм е най-печелившият, практикува се от хора с добри финансови възможности и може да бъде съчетаван с всякакви други алтернативни форми. Обикновено за провеждането на конгресни мероприятия се наемат високотехнологични места за настаняване, разполагащи с конгресни зали, техника, луксозни заведения за хранене и развлечения (ЗХР) и допълнителни екстри като фитнес зали, СПА центрове и други развлекателни

заведения. В община Смолян отлични условия за конгресен туризъм предлага курортът Пампорово. Материалната база и изградената инфраструктура на комплекса от хотели, заведения за хранене и развлечения, СПА центрове, спортни съоръжения и др., а също така околната природа и ландшафт създават възможности за комбиниране на конгресния с множество други видове туризъм. Така например освен традиционната комбинация през зимата със ски туризъм, конгресният може да се съчетае с екологичен, рекреационен, кулинарен, спортен, вело-, конен и др.

Къмпинг

Къмпинг туризмът предполага пътуване без настаняване в традиционните за това места. Обикновено туристите къмпингуват в собствени или наети „къщи на колела“ или живеят в палатки на открито. В България има много обособени за целта места, като по-голямата част от тях се намира по Черноморието. В Родопите са познати и работещи 4 къмпинга, като два от тях са в района на Сърница, един в района на Велинград и един в близост до Девин. В района на община Смолян няма работещи обособени места за къмпингуване. Това обаче не пречи на туристите да комбинират други видове туризъм (екологичен, вело-, приключенски, планински и др.) с къмпингуване посредством палатки. В общината има достатъчно възможности за преходи с продължителност 2 и повече дни, като не винаги по маршрутите се намират заслони и хижи. Обикновено с палаткуване пътуват помлади хора, рядко с деца и в повечето случаи с по-ограничени финансови възможности. Те обаче също допринасят за икономиката на общината посредством пазаруване на хранителни стоки, екипировка, сувенири, ползване на ЗХР и други услуги на местно ниво.

Винено-кулинарен

Винено-кулинарният туризъм е свързан с дегустацията на традиционни ястия и напитки в автентична атмосфера. Обикновено той се комбинира с други видове туризъм и рядко е цел на пътуването. Формите под които може да се практикува са различни и той може да се практикува както в домашната столова на един семеен хотел, така и във високотехнологични ресторанти в луксозна обстановка. На територията на община Смолян възможностите за практикуване на кулинарен туризъм са богати и разнообразни. Голямото количество заведения за хранене от различни категории, с различна тематика и атмосфера дават широк спектър за избор. В семейните хотели със собствени домакинства и селските хотелчета има голяма веро-

ятност ястията да бъдат сготвени от продукти с домашен произход според сезона. Някои от традиционните ястия за района са пататник, клин, овче и биволско кисело мляко, баница, смилански боб и др. Поради специфичния климат в общината, това не е лозарски район. В Смолянско няма големи производители на грозде и винарски изби. За сметка на това много домакинства правят домашна сливова и плодова ракия, която може да се опита в малките семейни хотелчета и някои от заведенията за хранене.

Както се вижда по-горе, на територията на община Смолян има предпоставки за практикуване на десетки форми на алтернативен туризъм. Отлични са възможностите за практикуване на всякакви видове туризъм свързани с горски територии и запазена природа. Такива са екологичният, конен и вело-, планински, приключенски, ботанически, екстремен, спортен и други. Културно-историческите обекти на материално и нематериално наследство в района дават възможности за практикуване на културен, религиозен и познавателен туризъм. Малките семейни хотели в селата предлагат услуги в сферата на селския, аграрния, познавателния, кулинарния и др. видове туризъм. Въпреки че има възможности за ски, конгресен, балнео и СПА туризъм, те се свързват най-вече с курорта Пампорово. Алтернативни форми като познавателен, фото-, винено-кулинарен и др. могат да се практикуват практически във всякакви условия и в комбинация с всички други.

Б. SWOT анализ на потенциала за разработване на устойчив туризъм в община Смолян

А. Силни страни

- Богато разнообразие на природни, културно-исторически и антропогенни ресурси.
- Съхранена природа.
- Благоприятен планински релеф с уникални и разнообразни форми и висок рекреационен потенциал.
- Мек и благоприятен климат със средиземноморско влияние.
- Благоприятно географско местоположение в близост до Турция и Гърция.
- Биологично разнообразие и съхранени местообитания.
- Наличие на разнообразни водни ресурси – реки, езера, водопади и язовири.
- Територията на общината има богато историческо минало с напластяване на различни периоди.

- Исторически, археологически, архитектурно-строителни и художествени недвижими културни ценности от местно и национално значение.
- Високо ниво на образование, сигурност и здравеопазване.
- Общината е важен туристически център и заема водещо място в икономиката на областта.
- Прилични доходи и стандарт на живот и ниски данъци.

Б. Слаби страни

- Сравнително слабо развита пътна инфраструктура във връзка с планинския релеф.
- Ниско ниво на популярност като туристическа дестинация.
- Непълноценно използване на природните дадености.
- Слабо развитие на публично-частните партньорства.
- Липса на маркетингова стратегия за развитие на туризма.
- Трайна тенденция към намаляване броя и застаряване на населението.
- Финансови затруднения при поддържането на базата за културни и спортни активности.
- Лошо състояние на периферийната пътна мрежа, липса на друг вид транспорт освен пътния.
- Липса на достатъчно паркоместа.
- Липса на къмпинги и специализирани места, подходящи за палаткуване.
- Слаба поддръжка на съществуващите екопътеки.
- Замърсяване на горските територии и местата за почивка с битови отпадъци.

В. Възможности

- Развитие на зимните спортове.
- Развитие на актуални видове туризъм – екологичен, селски, приключенски и др.
- Изграждане на туристически маршрути и културна индустрия.
- Създаване на информационна система на културно-историческите ресурси.
- Адаптация на недвижими културни ценности в градската среда и формиране на културни зони.
- Развитие на трансгранични проекти за развитие на транспортна инфраструктура.
- Отваряне на ГКПП Рудозем–Ксанти.
- Разширяване ролята на регионалните и местни власти в провеждането на държавната политика в областта на туризма.

- Активизиране дейностите на Туристическия-информационен център (ТИЦ) в общината.
- Подобряване на уменията и квалификацията на персонала, зает в сферата на туризма.
- Създаване и поддържане на актуална база данни на туристическите ресурси в общината.
- Активизиране на контактите между академичната среда и туристическата индустрия.

Г. Заплахи

- Слаба поддръжка на съществуващите екопътеки.
- Замърсяване на горските територии и местата за почивка с битови отпадъци.
- Заплахи за биоразнообразието.
- Нарушаване на природната среда чрез изграждане на инфраструктура и производствени мощности.
- Замърсяване на водните ресурси.
- Нарушаване на материалната, образната и функционалната автентичност и съхраненост на недвижимите културни ценности (НКЦ).
- Нарушаване на експозиционната среда на НКЦ и понижаване на значението на обекта за средата и обществото;
- Намаляването на населението на общината води до намаляване на качеството и броя на работната сила и възпроизводствения капитал в нея.
- Развитие на конкурентни дестинации.
- Забрани и самоизолация, свързани с COVID-19.
- Застаряване на туристическите съоръжения по екопътеките и местата за отдих в горските територии, неефективно събиране на туристическа такса за поддръжката им.

Заклучение

В заключение безспорно може да се каже, че община Смолян е крайно благодатна и подходяща за практикуване на множество алтернативни форми на туризъм, спазвайки при това принципите за устойчивост. Територията на общината е с предимно планински ландшафт, климатът е благоприятен за туризъм и се характеризира с мека зима, топло лято и средиземноморско влияние. Горските територии покриват по-голямата част от площта на община Смолян. Природата е запазена, с богато биоразнообразие и притежава множество скални, водни и други обекти на неживата природа. На територията на община Смолян се намират 2 резерва-

та, 2 поддържани резервата, 12 защитени местности, 21 природни забележителности, 3 популярни екопътеки и множество маркирани туристически пътеки. Местоположението на общината обуславя на територията ѝ също така да има разнообразно културно-историческо наследство, традиции, обичаи, характерни бит и атмосфера. Туристите могат да посетят църкви, музеи, конаци, крепости, театрални постановки, сеанси в планетариума и много други обекти на материалното недвижимо културно наследство. Районът обхващащ общината е богат на традиции, обичаи, характерни празници, събори, фестивали и други прояви на нематериалното културно наследство. В близост до гр. Смолян се намира и „Велопарк Пампорово“, туристическа дестинация с национално значение.

Като цяло общият анализ на икономическото развитие на община Смолян показва, че то е в добро състояние. Доходите и стандартът на живот са по-високи от средните за страната, а областта е с едни от най-ниските данъци в страната. Коефициентът на заетост на пазара на труда е по-нисък от средния за страната, докато безработицата е два пъти по висока от средната. Инвестиционната активност в областта е ниска, а усвояването на европейски средства е идентично на средното за страната. Инфраструктурата в община Смолян е слабо развита във връзка с планинския терен. Пътищата са второ- и третокласни, а железопътен или воден транспорт няма. През последните години бе произведен ремонт и подновяване на пътната настилка на основните транспортни артерии. Туристическата инфраструктура е в процес на усъвършенстване и доизграждане, като легловата база и заведенията за хранене и развлечения са на сравнително добро ниво и предлагат разнообразие от услуги за туристи с различни материални възможности.

Анализът на общото социално развитие в областта също показва, че то е добро. Нивото на образование в област Смолян има едни от най-добрите показатели на национално ниво. В сферата на здравеопазването общината се представя добре. От 2019 г. легловата база в многопрофилните болници надхвърля средната за страната. Реда и сигурността в Смолянско са на много високо ниво, като престъпленията са почти два пъти по-малко от средното за страната. Околната среда в региона е в добро състояние, замърсяването на въздуха е десетки пъти под нормите. Културният живот в област Смолян се характеризира с ниска интензивност, като една от причините е ограниченият брой действащи културни институции.

Анализът на екологичните, икономически и социални фактори, а също така на наличните

материални и нематериални туристически ресурси показва, че на територията на община Смолян съществуват условия за организирането и практикуването на почти всички алтернативни форми на туризъм. Културно-историческите обекти, традиционните, спортни и други мероприятия са предпоставка за практикуването на културен туризъм във всичките му видове в комбинация с множество други алтернативни форми. Особено благоприятни са условията за развитие на екологичен туризъм и всички свързани с него туристически дейности. Принципите на екотуризма се доближават максимално до условията, определящи устойчивото развитие. Ски туризмът е достъпен в един от най-големите български ски-курорти Пампорово. Релефът и природните дадености на територията на общината създават отлични условия за практикуване на планински туризъм в разнообразните му проявления. Практикуването на рекреационен туризъм в общината е свързано скоро с планината и горските територии. Благоприятни са условията и за практикуване на приключенски туризъм, въпреки че тази насока не е развита и не се предлагат организирани мероприятия. Освен другите предпоставки за практикуване на спортен туризъм, в близост до гр. Смолян се намира „Велопарк Пампорово” – туристическа дестинация с национално значение. Селският туризъм в общината е достъпен и сравнително развит. Въпреки че смолянска община не е сред най-популярните дестинации за конгресен туризъм, курортът Пампорово предлага всички необходими условия за провеждането на такъв тип мероприятия. Къмпингуването също не е сред силните страни в района, тъй като няма нито един работещ къмпинг. Съществуват подходящи територии за създаване на специализирани места за палаткуване, което ще популяризира и по-продължителните маршрути в горските територии. Множеството малки и средни заведения за хранене, изпълнени в автентичен стил, предлагащи традиционни родопски ястия, атрактивно обслужване и уникална атмосфера са подходящи за практикуване на кулинарен туризъм. Правенето на вино не е традиционно за региона, но почти навсякъде могат да бъдат опитани домашни плодови и сливови ракии. Наред с тези по-популярни алтернативни форми на туризъм могат да бъдат практикувани познавателен, фото-, вело- и конен туризъм, екстремен, аграрен, ботанически и други.

Популяризацията на община Смолян като туристическа дестинация, специализираща се в предлагането на комбинирани туристически продукти включващи различни комбинации от различни алтернативни форми на туризъм зна-

чително ще допринесе за устойчивото развитие на региона. Това ще привлече нови инвестиции, ще отвори нови работни места и ще повлияе положително на демографското състояние на областта. Притокът на интерес и финансови средства от своя страна ще засили финансирането и бдителността относно екологията и опазването на биоразнообразието в горските територии. Еднозначно община Смолян притежава огромен потенциал за развитие на разнообразни форми на алтернативен туризъм, отговарящи на принципите за устойчиво развитие.

Литература

1. Василева В., Сабриева С. *Туристическа инфраструктура и суперструктура*. Химера. 2019.
2. Левков, К. *Алтернативни видове туризъм*. Артграф. София. 2013. стр. 19.
3. *План за устойчиво развитие и управление на Смолянска област*.
4. *Стратегия за развитие на туризма в община Смолян 2014–2020*.
5. *Туристически пътеводител на община Смолян*. Община Смолян. Програма туризъм. 2019.
6. Ангелкова: *туризмът формира 12% от БВП*. Pariteni, 2020
[<https://www.pariteni.bg/novini/turizym/angelkova-turizmyt-formira-12-ot-bvp-233899>].
7. *Екопътека „Невястата” и крепостта „Калето*. Смолян. 2019.
[<https://pochivkasdeca.eu/Ekopyteka-Nevyastata-i-crepostta-Kaleto-gr-Smolyan.p21>].
8. *Велопарк Пампорово*. Официален сайт на курорта „Пампорово Мечи Чал”. 2021.
[<https://www.veloparkpamporovo.com/>]
9. *Екопътека Трите Смолянски езера – град Смолян*. 2019.
[<https://www.smolyandnes.com/ekopateka-trite-smolyanski-ezera-grad-smolyan>].
10. *Екопътеки на територията на община Смолян*. 2019. [<http://www.bestbgtrips.com/bg/екопътеки-на-територията-на-община-смолян>].
11. *Какво е екотуризъм*. Experience Bulgaria. 2020. [<https://experience.bg/kakvo-predstavlqva-ekoturizmut>].
12. *Община Баните*. Страница на Общинска администрация Баните. 2019.
[<http://banite.egov.bg/wps/wcm/>]
13. *Общини от област Смолян получават общо 10 млн. лева за структурни подобрения*. 2018. [https://www.actualno.com/smolyan/obshtini-ot-oblast-smolyan-poluchavat-obshto-10-mln-leva-za-infrastrukturni-podobrenija-news_712583.html].
14. *Опознай Родопите*. Официален сайт на курорта „Пампорово Мечи Чал”. 2021.
[<https://pamporovo.me/opoznaj-rodopite>].
15. *Три живописни екопътеки в Родопите с множество водопади*. 2019.
[<https://drumivdumi.com/три-живописни-екопътеки-в-родопите/>].
16. *Започна традиционният национален събор „Рожен 2019”*. Официален новинарски сайт на

- БНТ 1. 2021. [<https://bntnews.bg/bg/a/zapochna-traditsionniyat-natsionalen-sbor-rozhen-2019>].
17. *Визия за развитие на приключенски туризъм*, Advision. Страница на международен проект. 2020. [<http://www.ipacbc-bgrs.eu/bg/projects-funded/viziya-za-razvie-na-priklyuchenski-turizum>].
 18. *Празниците на България*. Sabori.bg. 2014. [<http://www.sabori.bg>].
 19. *Регионални профили: показатели за развитие 2020. Смолян*. [<https://www.regionalprofiles.bg/bg/regions/smolyan/>].
 20. *Празници и обичаи*. Plovdiv guide. 2019. [http://www.plovdivguide.com/_m1703/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8-%D0%B8-%D0%9E%D0%B1%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B8/BIRTH-OF-THE-HOLY-MOTHER-also-known-as-%E2%80%9CNativity-of-the-Theotokos%E2%80%9D---September-8-569-bg-BG068B7529-CF1E-4C55-B566-E12A6A1A692A].
 21. Кузик, С. *География туризму. Навч. посібник*. М-во освіти і науки України. Знання. Київ. 2011.
 22. Bausinger, H. *Reisekultur. Von der Pilgerfahrt zum modernen Tourismus*. Verlag C. H. Beck. München. 1991.
 23. Crnjak-Karanović, B., Petrić, L. *Međunarodna ulaganja, globalizacija i turizam*. *Turizam*. 48 (2). 1998. 143–152.
 24. Левков, К. *Алтернативни видове туризъм*. Артграф. София. 2013. стр. 19.
 25. *Rio Declaration on Environment and Development*. UN Conference on Environment and Development. Rio de Janeiro. 1992.
 26. *Устойчивый туризм. Основные направления перехода к устойчивому туризму. Учебные материалы*. 2020. [https://works.doklad.ru/view/0L_xmlpk-RQ.html].

OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF SUSTAINABLE TOURISM ON THE TERRITORY OF SMOLYAN MUNICIPALITY

Emil Kichukov, Nikolai Tashev
University of Forestry, Sofia, Bulgaria

Abstract

The article discusses the possibilities for practicing different, alternative forms of tourism in the municipality of Smolyan. The economic, social and ecological resources and opportunities for development of sustainable tourist offer in the region are studied. Based on a SWOT analysis, an assessment was made of the sustainability of alternative tourism in the municipality and some opportunities for increasing the competitiveness of the tourist product and the prospects for the alternative tourist offer were outlined.